

Константата како елемент во обликувачкиот јазик на античката хеленска книжевност

Весна Томовска
Филозофски факултет, Скопје
Институт за класични студии
vetom@systasis.org.mk

Клучни зборови: обликувачки јазик, константа, мит, метричка схема.

Сосем е извесно дека современиот допир со некој облик од античката хеленска култура кај допрениот, било лаик, било зналец, освен чувство на пријатност и спокојство од прелеаната убавина, нужно ќе предизвика прашање: Зошто ова очудува, зошто сетилно раздвижува, зошто интелектуално предизвикува, зошто неодоливо творечки поттикнува? Одговорот, понекогаш, и не се поместува од нејасната сфера на чудесното; па, со очигледно признавање на сопствената немоќ, се обликува одговор во констатацијата: Тоа е едноставно *Грчко чудо*. И навистина е чудесно, но не е чудно. Одговорот треба да се бара. Можеби во она што Шпенглер го нарекува обликувачки јазик на една култура, а Вернан го промовира како продуктивен метод на исчитување на автентичниот (антички, хеленски) структурирачки модел низ целосно, во сите слоеви, отварање на културниот облик (мит, полис, трагедија).

Морфолошката анализа, низ која треба да се дефинира содржината на обликувачкиот јазик, меѓу елементите кои се наметнуваат како константи, а кои Шпенглер инспиративно ги именува како: точка, тело, атемпоралност, евклидовски простор; како посебна константа, како творечки елемент ја истакнува самата константа.

Прикажувањето на Фриниховата трагедија *Освојувањето на Милет* (Херодот 6. 21) јасно покажува на каков ризик се изложува оној кој ќе се осмели да ја игнорира константата во темите кои ги обработува трагедијата, лириката, епот; севкупната хеленска книжевност и уметностите, културата во целина тематски е детерминирана од митот. Всушност, севкупната творечка пракса може да се сведе на една митопојеа, на едно перманентно и перпетуирано создавање митови, не во поетичка смисла, како поетички облици; туку митови со константен инвентар на ликови (богови, херои, магесници, ретки чудни склопови) и дејствија. Зашто, митот кој може да се препознае во културните облици на Хелада, не е граѓа која во уметничкото дело влегува со своја стабилна структура и ограничени можности за обработка кои нужно го одредуваат обликувачкиот процес. Кога тоа би било така, хеленската книжевност би била една здодевна збирка од извесен број митски приказни раскажани во различни метрички

схеми. Митот во хеленската книжевност е граѓа во движење, тој ја има онаа Протејска димензија, постојано да се менува и кај секој автор одново да се создава. Едно е претставата која ја имаме за митот за Ојдип конструирана како сума од различни извори, а друго е митот за Ојдип кај Софокле, што значи трагедијата *Ојдип тиранин*. Оттаму, можеби е бесмислен напорот да се открие (или можеби измисли) некаква протосостојба на грчкиот мит, кој подоцна, во историско време, бил аплициран во различните културни облици. Препораката за напуштање на деветнаесетвековните амбиции за реконструкција на минатото е препорака за свесно конструирање на нови релации меѓу истражувачот и неговиот предмет, при што задачата на првиот е да му даде што поголем простор на вториот за себеизразување.

Но, да се вратиме на константите во обликувачкиот јазик на античката хеленска култура, поточно книжевност. Покрај митот, друга константа е метарот. Секој поетски облик има своја, од логосот на дадениот поетички вид одредена метричка схема во која се организира книжевната порака. За раскажувањето во епот најсоодветен е дактилскиот хексаметар, најблизок до ритамот на дијалогот е јамбскиот триметар во драмата, а се пее (лирика) во разни метри, но повторно во согласност со видот (елегиски дестих: хексаметар и пентаметар, трохејски тетраметар ...).

Од ваквата експликација се добива впечаток дека хеленската поезија окована од константата на метарот и од константата на митот нема слободен простор за творечко себеостварување. Константацијата е само логички коректна, но не и точна. Константите како елемент на обликувачкиот јазик на хеленската книжевност имаат задача да ја дисциплинираат, а не да ја задушваат творечката слобода. Во овој парадоксален спој на мерка и неограниченост (бесконечност), на разум и екстаза, на обврска и слобода, на аполоновското и дионисиското треба да се бара одговорот на прашањето поставено на почетокот од текстот. Во ова здружување на спротивности, од кои едната ја контролира другата и истовремено ја ослободува во постојано заменлива двојна релација се структурира не само најчудесниот и највозбудливиот поетички облик на антиката, грчката трагедија, која не попусти и во многу нешто е навистина една од неколкуте идентификувачки облици на антиката, туку се структурира и концептот на „космички (среден) хаос“, на екстатичен разум, на дисциплинирана екстаза, на разумно бунило. Она што ги усогласува овие спротивности во нов облик кој очудува и поставува прашања, е почитувањето на триадата метрон, логос, номос.

Вака склопената духовност речиси интуитивно реагира на секоја деконструкција и веднаш ја скротува во нов облик. Парадигма за ова е античката комедија. Слободата добива свој ограден простор за изразување, лудичкото испробување на превртеното и заменетото добива своја константа, добива сопствена метричка схема, исто толку нестабилна како и самиот поетички облик, но, нему доследна. Константата и тогаш кога е во прашање еден по дефиниција „неконстантен“ облик, ја чува структурата од разлевање и го обезбедува поетичкиот простор за безгрижно и бескрајно движење на константната граѓа во настанување.